

Yerel Hizmetlerin Fiyatlandırılmasında Etkinlik ve Sorunlar (Teorik Bir Çalışma)

Cuma ÇATALOLUK
Doç. Dr, GOP, İİBF, Maliye
Cuma.cataloluk@gop.edu.tr

Öz

Bu makalede yerel hizmetlerin fiyatlandırılmasında "etkinlik ve sorunlar" konusu ele alınmaktadır. Devletin idari yapısında, merkezi idarenin yanı sıra yerel yönetimler de yer almaktadır. Yerel yönetim anlayışında, günümüz koşullarında önemli değişiklikler söz konusudur. Günümüz şehirleri düne nazaran oldukça kalabalıklaşmıştır. Çok sayıda insan şehirlere yerleşmekte ve bunun sonucu olarak da, yerel hizmete olan talep artmaktadır. Yerel yönetimlerin sundukları hizmetlerin yarı kamusal mal ve hizmetler olmaları; bunları, merkezi idarece sunulan tam kamusal mal ve hizmetlere göre "ekonomik etkinlik ve demokratik tercihler" bakımından üstün kılmaktadır. Yerel yönetimler, yerel hizmet sunumlarının bedellerini bu hizmetlerden yararlananlardan karşılayabilmektedir. Yerel yönetimler, sundukları hizmetleri fiyatlandırabilir ve bunların maliyetine kullanıcıları katabilirlerse, bu tür hizmetlerin etkin sunumundan söz edilebilir. Yerel yönetimler hizmet üretimleri için yaptıkları harcamaları kullanıcılara yansıtmak açısından, merkezi idareye nazaran oldukça avantajlı konumdadırlar. Yerel yönetim hizmetlerinin daha etkin sunumu elbette bazı şartların mevcut olmasını gerektirmektedir. Bu çalışmada yerel yönetimlerin sundukları mal ve hizmetlerin etkin fiyatlandırılmasında kullanılacak fiyatlandırma yöntemleri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Yerel Hizmetler, Dışsallık, Marjinal Maliyet Fiyatlandırılması

Efficiency and Problem at the Price of the Public Local Goods and Services (a theoretical study)

Abstract

In this article, "events and issues" in the pricing of local services has been investigated. Local administrations as well as the central administration are also included in the administrative structure of the state. Nowadays, there are significant changes in the understanding of the local government. Today's cities has been pretty much crowded compared to yesterday's. Large number of people have settled in cities, and as a result, the demand for local services are increasing. Local governments can meet the costs of local service delivery from those who benefit from these services. Local governments in terms of to reflect their expenditures for production of services to users, have rather advantageous position compared to the central government. The efficient provision of local administration services, of course, requires that some conditions exist. In the study, pricing methods can be used in the effectively pricing of goods and services offered by local governments has been investigated.

Keys: Local Administration, Local Sevices, Marjinal Cost Price, Externality

Giriş

Artan şehirleşme, kentleşme ve yerinden yönetim anlayışlarındaki gelişme ile birlikte, yerel yönetim hizmetleri anlayışının günümüzdeki çehresi değişmektedir. Yerel hizmetlere olan talep, artan şehir nüfus oranlarına paralel olarak daha da artmaktadır.¹ Toplumların sahip oldukları merkezi bir örgütün yanı sıra, bölgesel nitelikte sahip oldukları bir başka idari yapıları daha vardır. Bu idari yapılar genelde yerel yönetimler olarak bilinmektedir. Yerel yönetim ortak paydası altında birbirinden büyüklükleri itibarıyla ayrılan birçok birim vardır.² Bunlar; köyler, kasabalar ve şehirler olarak sıralanabilir. Devlet diye nitelenen merkezi otorite teorik olarak her tür kamusal mal ve hizmeti üretebilir. Yalnız burada akla gelen soru, devletin merkezi teşkilatının sunacağı her tür kamusal mal ve hizmette etkin olup olmayacağıdır. İşte bu sorunun cevabı önemli olmaktadır.³

Devletin ülke çapında sunacağı hizmetlerin olumlu dışsallıklar içermesi ve herkesi kapsayacak olması nedeniyle, merkezi yapının sunduğu hizmetlerin etkinliğinden söz edilebilir. Bir hizmetin faydalarının pazarlanamayarak başka tüketicilere saçılması, yaygınlık bakımından değişik ölçülerde olur. Bazı kamu hizmetleri yurt ölçüsünde saçılır.⁴ Bunlara yurt ölçüsünde bölünmez nitelikteki hizmetler denilir. Bazı fayda saçılmalarının kapladığı coğrafi alan daha dar olabilir. Yerel ölçekte dışsallıklar yaratacak olan mal ve hizmetlerin sunumu konusunda, yerel yönetimler merkezi idareye kıyasla arz ettikleri hizmeti pazarlayabilirler ve fiyatlandırabilirlerse, ancak o zaman bir etkinlikten söz edilebilir.⁵

Yerel hizmetlerin fiyatlandırılması yerel ölçekte daha etkin olabilmektedir. Yeter ki, sunulan hizmetler bir takım dışsallıklar yaratmasın. Burada şu soru akla gelebilir: Yerel ölçekte merkezi olarak sunulan hizmetlerin etkinliği, sunulan hizmetin pazarlanabilmesi, oluşan fiyatın o hizmetten faydalananlara ödettirilmesi aşamasında, bu hizmetten mahrum edilmemesi gereken bir kitlenin de olabileceğidir.⁶ Yerelde dışsallık yaratan kamu hizmeti sunan yerel yönetimler, ürettikleri hizmetin faydasından mahrum edemeyecekleri bir kesim var ise, fiyatlandırma da zaafa uğrayabileceklerdir.⁷ Bu gibi durumlarda yerel yönetimler, yapmış olduğu hizmetin karşılığını maddi olarak bu kesimler yerine, bir başka kesimden almak durumunda kalacaktır. Burada bu tür hizmetlerin finansmanı için yerel yönetimler ya merkezi yönetimce desteklenecekler ya da yaratacakları

¹ Hüsnü Erkan, *Ekonomi Sosyolojisi*, İzmir, 1991, s.194.

² Nuri Tortop, *Yerel Yönetimler Maliyesi (Görev ve Kaynak Bölüşümü)*, Ankara,1996, s. 3.

³ Halil Nadaroğlu, *Mahalli İdareler*, İstanbul, 1986, s. 17.

⁴ Kenan Bulutoğlu, *Kamu Ekonomisine Giriş*, İstanbul, 1971, s. 39-51.

⁵ Yenal S.Öncel, *Mahalli İdareler Maliyesi*, İstanbul,1981, s.124-148.

⁶ Süreyya Sakınç, *Yerinden Yönetime Dayalı Karar Alma ve Politik Rant İlişkisi*, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, sayı: 2, Manisa, 1996.

⁷ Tortop, s. 42.

itobiad

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"

Cilt: 3, Sayı: 4
Volume: 3, Issue: 4
201...

başka finansman teknikleri sayesinde yerel hizmet sunumlarını karşılama yoluna gideceklerdir⁸. Her ne kadar faydası ölçek olarak o yörede yaşayan insanlara yönelik de olsa, bu tür yerel hizmetlerin sunumuna katkı genelde merkezi otoriteden beklenir.⁹ Merkezi otorite yapmış olduğu katkılarla bir yandan bölge insanların mutluluğunu ve tatminini sağlamakla birlikte, bir yandan da dolaylı olarak tüm ülke halkının mutluluğuna ve refahına yönelik olumlu bir katkıda bulunur.

Yerel hizmetlerin hizmet sunumlarında kaynakların optimal kullanımı ve fiyatlandırılması nispeten merkezi otorite ile mukayese edildiğinde daha etkin olabilmektedir.¹⁰ Yerel hizmetlerin fiyatlandırılması yöntemleri kendi içerisinde farklılık arz etmektedir. Yerel hizmetlerin etkin olarak fiyatlandırılması, bazı ön kabullerin var olmasını gerektirmektedir. Bunlar;¹¹

- Yerel hizmetlerin sunumunda dışsallıklar olmamalıdır.
- Yerel hizmetlerin arzında, yerel bölgede yaşayanlar bu hizmetlerden doğrudan yararlanabilmelidir.
- Yerelde sunulan hizmet bölünebilir ve pazarlanabilir olmalıdır.
- Yerel hizmet sunumuna yörede yaşayanların bir talebi olmalıdır. Talebin gelir esnekliği yüksek olmalıdır. Böylece aşırı kaynak tüketiminin önüne geçilebilir.
- Yerel hizmetlerin fiyatlandırılmasında düşük gelirlielerin ekonomik durumları göz önünde tutulmalıdır.

Yerel hizmetler sunumunun etkin olabilmesi, yerel hizmetlerin fiyatlandırılabilme veya vergilendirme yöntemi yoluyla sunulabilme şartına bağlı olmaktadır. Bu yüzden çalışmada, değişik fiyatlandırma metotları irdelenerek, yerel hizmetlerin etkinliği konusu sorgulanacaktır. Bu amaca yönelik olarak sırasıyla “marjinal maliyet fiyatlandırması”, “ortalama maliyet fiyatlandırması”, “çoklu tarife (marjinal ve ortalama maliyet fiyatlandırılması)”, “zirve talep fiyatlandırması”, “kâr maksimizasyonu

⁸ Metin Meriç, Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanında Kamu ve Özel Kesim Yöntemleri, DEÜ İİBF Maliye Bölümü Prof.Dr. Nezihe Sönmez'e Armağan, İzmir, 1997, s. 365-370.

⁹ Burhan Özfatura, Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik, DEÜ, İİBF Maliye Bölümü Prof.Dr. Nezihe-Sönmeze Armağan, İzmir, 1997, s. 325.350.

¹⁰ Özhan Çetinkaya, Mahalli İdareler Maliyesi, Ekin Basım Yayım, 2009, Bursa, s. 42-54.

¹¹ Süreyya Sakıncı, Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik, Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Manisa, 1998, s. 132-151.

fiyatlandırması (monopol fiyatlandırması)" ve "vergileme yöntemleri" açıklanmaya çalışılacaktır.

1.Yerel Hizmetlerin Etkin Olarak Fiyatlandırılmasında Marjinal Maliyet Fiyatlandırması

Kamunun, aksak rekabet ortamındaki piyasalara müdahalesi gerekmektedir. Piyasada aksak rekabetin bulunuyor olması, gerek kamusal üretimde, gerekse özel üretimde etkinliği azaltmaktadır.¹² Bilindiği gibi ölçeğe göre üretim yapan bir üretici birim, üretimini azalan maliyetler biçiminde gerçekleştirmektedir. Yerel bazda belli bir bölgede piyasada birden fazla üretici birimin bulunması halinde, ölçeğe göre azalan maliyetlerin gerçekleşmesi mümkün olamamaktadır.¹³ Zira ölçeğin küçük olması iktisadi açıdan üretimin etkin olarak gerçekleştirilebilmesi için, yalnızca bir üretici birimin yer almasını gerektirmektedir. Bundan dolayı belli bir bölgede hizmet sunan bir yerel veya kamu sektörü, iktisadi açıdan tekel konumuna gelebilmektedir. Diğer üretici birimlerin bu bölgede mevcut bulunması ise, iktisadi açıdan kaynakların etkin kullanımını önlemektedir.

Yerel hizmetlerin sunumunda doğal tekel konumuna gelebilecek hizmetler olabilmektedir. Bu tür hizmetlere örnek olmak üzere elektrik, su ve toplu taşıma (metro) sayılabilir.¹⁴ Ölçeğe göre artan verimlilikte, bir diğer ifade ile azalan maliyetler biçiminde hizmet sunumları gerçekleşebilmektedir.

¹² Şebnem Sayılğan, Bürokrasi, Özelleştirme ve Kamu Hizmetlerinin Arzı, *DEÜ İİBF Maliye Bölümü Prof.Dr. Nezihe Sönmez'e Armağan*, İzmir, 1997, s.467.

¹³ Orhan Şener, Kamu Ekonomisi, İstanbul, 1996, s.318.

¹⁴ Metin Meriç ve Mustafa Sakal, Yerel Yönetimler ve Finansmanı, İzmir, 2005, s. 135-165.

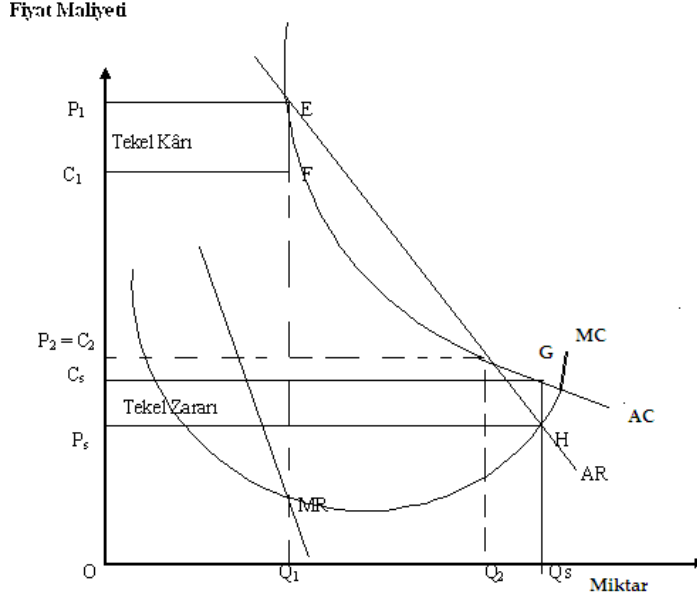
itobiad

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"

Cilt: 3, Sayı: 4
Volume: 3, Issue: 4
201...

Makalenin Türkçe Başlığı Yerel Hizmetlerin Fiyatlandırılmasında Etkinlik ve Sorunlar
(Teorik Bir Çalışma)

Şekil 1: Doğal Teklerde Marjinal Maliyet Fiyatlandırması

Kaynak: Besim Üstünel, Ekonominin Temelleri, Ankara, 1994, s.232.

Üretimde doğal tekel konumunda kanalizasyon hizmeti üretildiğini varsayarsak, bu hizmetin verilmesine yönelik önemli bir yatırımın gerçekleştirilmesi gerekecektir. Kanalizasyon için bir defada gerçekleştirilecek bu tür bir yatırımdan sonra, yeni açılacak yerleşim birimlerine aynı hizmetin götürülmesinin maliyeti oldukça düşük olacaktır. Böyle doğal tekel konumunda sunulacak hizmetler için, başlangıçta harcanan paralar, bu hizmetten yararlanacak olanların sayısının artması sonucunda, ek maliyetler bakımından oldukça düşük olacaktır. Yalnız burada bu üretimi gerçekleştiren birimin özel kesime ait olması ve doğal tekel konumunu sürdürmesi, piyasada gerçekleştirilen üretimin optimalden uzaklaşmasına sebep olacaktır. Çünkü özel sektör üretici birimi ilave üretimini artırma yerine, tekel konumundan yararlanarak fiyatlarını artırma yolunu seçebilecektir. Bu ise ekonomik olarak etkinlikten uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Görüldüğü gibi doğal tekel konumunda kamuya ait bir üretim etkin olarak gerçekleşebilmekteyken, buna karşın özel sektörde bu durum etkinlikten uzaklaşma anlamına gelebilmektedir.

Tekellerin piyasada satış miktarını ve üretim miktarını tek başına ve kendi istediği biçimde belirleyebildiğine dair bir kabul bulunmasına rağmen, böyle bir düşünce her zaman doğru olmamaktadır. Tekelci firma, bir yandan kârını maksimize edebilmeyi diğer yandan ise, kârını

itobiad

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"

ISSN: 2147-1185

gerçekleştirebilmek için ürettiği her birim mal veya hizmetin maliyetini, son ürettiği birimin maliyeti ile onun satışından elde ettiği hâsılâtın artışına eşitleyebilmeyi gerektirmektedir. Buna göre Şekil 1’de görüldüğü gibi, firmanın doğal tekel durumunda maksimum elde edeceği kâr, Marjinal Hasılat “MR” ve Marjinal Maliyet “MC” eğrilerinin kesim noktası olan Q_1 ve P_1 alanıdır.¹⁵ Firma P_1C_1EF kadar maksimum kâr elde etmektedir. Firma, Q_1 düzeyinde kârını maksimize etmesi sonucu, üretimini bu düzeyde tutmak isteyecektir. Oysa, bu durum kaynakların optimal kullanımına engel teşkil edeceğinden, ekonomik etkinsizlik söz konusu olacaktır. Burada optimal üretim ve fiyat durumundan oldukça uzaklaşmaktadır. Marjinal maliyet birim için kullanılan MC, malın piyasa fiyatının altında iken üretim yapılmamasını ve Q_1 ’de üretime devam edilmesi ise, kaynakların etkin dağılımını önlemektedir. Firma Q_2 düzeyinde üretim yapması halinde başa baş noktasında bulunacaktır. Ortalama Gelir (Hasılat) “AR”= Ortalama Maliyet “AC”, Q_2 ve P_2 noktaları arasında firmanın kârı sıfır olmaktadır. Doğal tekel durumunda bulunan firma, en fazla Q_1 ve Q_2 , P_1 ve P_2 noktalarının kapladığı alan çerçevesinde üretimde bulunabilecektir. P_s ve Q_s arasında uygulanan fiyatlandırma yöntemi son birim maliyeti fiyatlandırma yöntemidir.¹⁶ Bu noktada tüketiciler elde ettikleri marjinal faydaya eşit bir fiyat ödediklerinden, burada Pareto optimumu da sağlanmış olmaktadır.¹⁷ Tekel niteliğindeki firma, P_s fiyatından Q_s miktarı kadar mal üretmeyecektir. Zira bu alan içerisinde firma zarar etmektedir ve zararı $AC-AR$ (Q_s+Q_2) kadar olacaktır. Firmanın toplam zararı P_sHGC_s ’dır. Firmanın P_s fiyatından Q_s miktarı kadar olan üretimi sonucu oluşan zarar, toplum için sosyal refah artışı veya kamu yararı olarak ortaya çıkmaktadır.

Burada gerek üretimde gerekse tüketimde etkinliğin sağlanması bakımından, bu hizmetlerin sunumunda yerel yönetimler, hizmetleri sunan birimlerin doğal tekel konumu nedeniyle karşılaşılabileceği zararları, toplumsal yarar ve kaynakların etkin kullanımı adına karşılayabilir. Eğer bu hizmetler piyasadan sağlanamıyorsa, o zaman yerel yönetimin bizzat kendisi bu hizmetlerin sunumu için doğrudan üretim hizmetinde bulunabilir.¹⁸

Marjinal maliyet fiyatlandırılmasında etkinlikten uzaklaşılacak durumlar ortaya çıkabilmektedir. Marjinal maliyet fiyatlandırılması, tüketicilere sunulan mal ve hizmetler için, eşit maliyet şartını gündeme

¹⁵ Pınar Akkoyuncu, Doğal Tekellerin Ekonomideki Yeri Ve Özelleştirme Yöntemleri, *Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Bahçeşehir Üniversitesi, Sos. Bil. Enst. İstanbul, Mayıs 2000, s. 20.

¹⁶ Musa Eken, Yerel Yönetimlerde Hizmetlerin Özelleştirilmesi, *İzmir Tic. Oda. (İTO)Yayın no;7*, İzmir, 1995, s. 5.

¹⁷ Hülya Kirmanoğlu, Kamu Ekonomisi Analizi, *Beta*, İstanbul, 2009, s. 89.

¹⁸ M.Ökmen, M., B. Parlak, Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler İlkeler Yaklaşımlar ve Mevzuat, *Alfa Aktüel Yayıncılık*, İstanbul, 2008.

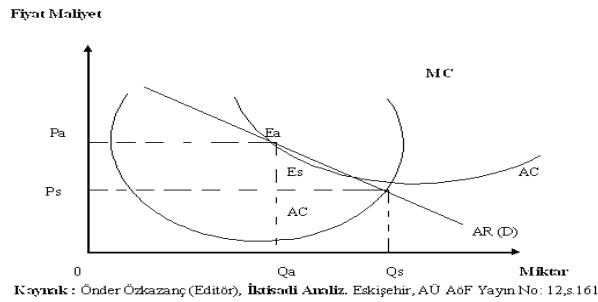

getirmektedir. Üretilen hizmet sunumlarının dışsallıklara sebep olması, eşit ve tek fiyat oluşumunu önleyebilir. Marjinal maliyet fiyatlandırılması belirli bir zaman için geçerlidir. Burada statik bir denge durumu söz konusudur. Ayrıca talep esnekliğinin düşük olması söz konusu ise, tüketilen miktar fiyat değişikliğine tepki vermeyeceğinden etkinsizliğe yol açabilecektir. Kısaca yukarıdaki analizlerin ışığında ifade edecek olursak, yerel hizmetlerin sunumunda, doğal tekel durumundaki mal ve hizmetlerin üretimi konusunda yerel yönetimler, ekonomik açıdan etkinlik sağlayabileceklerdir. Zira yerel yönetimlerin, doğal tekel durumundaki mal ve hizmetlerin üretiminde, marjinal maliyet fiyatlandırılmasının uygulanabilirliği, özel sektöre göre daha fazladır. Doğal tekel durumundaki mal ve hizmetlerin özel kesimce üretimini sübvans etmek, özel sektörün gerek fiyatlarını suni olarak yukarı çekme veya üretimi kısma gibi riskleri elbette ortadan kaldırmamaktadır.

1.1 Ortalama Maliyet Fiyatlandırması

Sabit ve değişken maliyetlerin birbirlerinden bağımsız olduğu durumlarda, marjinal maliyet fiyatlandırılmasının uygulanabilmesi artık mümkün olmamaktadır. Bazı hizmetlerin üretimi ve sunumuna ilişkin kimi teknik sorunlar nedeniyle, sabit ve değişken maliyetler farklı olabilmektedir. Bazı hizmetlerin sıfır marjinal maliyetle sunulabildiği durumlarda, marjinal maliyet fiyatlandırmasına göre, fiyatın da sıfır olması gerekecektir. Sıfır fiyatla hizmet sunumu, kaynak tahsisinde etkinliği azaltıcı bir uygulamadır. Bu durumda en iyi yöntem olan ikinci fiyatlandırma yöntemi ise, ortalama maliyet fiyatlandırma yöntemi olacaktır.

Şekil 2 : Doğal Tekellede Ortalama Maliyet Fiyatlandırılması

Şekil 2’de izleneceği gibi, ortalama maliyet fiyatlandırmasına göre fiyat, ortalama maliyet “AC” ve ortalama gelir (hasılat) “AR” eğrilerinin kesiştiği E_a noktasınca, P_a olarak belirlenmektedir. Q_a miktarında üretilen hizmet P_a fiyatından satıldığında, ortalama maliyet fiyatlandırması uygulanmış olacaktır. Bu bileşimde yani P_a fiyatında Q_a miktarındaki

üretimde bulunan bir üretici birim kâr elde edebilmektedir. Bu alanda gerçekleştirilen üretim, kaynakların tahsisinde etkinlikten uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Marjinal maliyet fiyatlandırılmasının uygulanmadığı bu durumda, ikinci en iyi fiyatlandırma yöntemi uygulanabilir.¹⁹

1.1.1 Çoklu Tarife (Marjinal Ve Ortalama Maliyet Fiyatlandırılması)

Marjinal maliyet fiyatlandırılmasının uygulanması, genellikle çoklu tarifelerle gerçekleştirilmektedir. Çoklu tarife yöntemi, ortalama ve marjinal maliyet fiyatlandırma yöntemine göre, sabit giderler ortalama maliyeti, değişken giderler de marjinal maliyeti yansıtacak biçimde uygulanır. Telefon hizmetlerinin tarifelerinin fiyatlandırılması, genellikle bu tür ikili tarife ile gerçekleşmektedir. Örneğin birinci tarife, telefon hizmetlerinin yıllık genel giderlerini yansıtan abonman ücreti biçiminde uygulanırken; ikinci tarife, gerçek konuşma maliyetlerini yansıtan biçimde uygulanmaktadır. Özellikle, ortalama gelir eğrisinin (talebin), ortalama maliyet eğrisinin altında yer aldığı durumlarda, tüketicilerin fayda kaybını önlemek amacıyla fiyat farklılaştırması yoluna gidilir. Elektrik, su, havagazı ve taşımacılık hizmetlerinde çoklu tarifeler oldukça etkin olarak uygulanabilir. Fakat fiyat farklılaştırılması yönteminin başarılı olması için tüketici gruplarının talep esnekliğinin de farklı olması gerekmektedir.²⁰

1.1.2. Zirve Talep Fiyatlandırması

Bazı hizmetlerin sunumuna yönelik talebin değişmesi halinde farklı fiyatlandırma yöntemine başvurulmadığı zaman, bu tür hizmetin sunumunda güçlüklerle karşılaşılabilir. Kapasite sabit olduğunda, düşük talep düzeyinde noksan kapasite, yüksek talep düzeyinde aşırı kapasite kullanımı söz konusu olacaktır.²¹ Kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması için, düşük talep düzeyinde daha düşük, yüksek talep düzeyinde daha yüksek bir fiyat ve talebin zirveye ulaştığı durumda ise, en yüksek fiyatın bir başka ifade ile zirve talep fiyatlandırması yönteminin uygulanması uygun olacaktır.²² Örneğin toplu taşıma araçlarına olan talep, işe geliş ve işten çıkış saatlerinde önemli ölçüde yoğunlaşmaktadır. Bu durumda talepteki değişmeye uygun bir fiyatlandırma yöntemi uygulanarak, kapasite kullanım açısından etkinlik sağlanır. Talep arttığında fiyatın yükseltilmesi, talebin nispeten düşük olduğu döneme kaymasına sebep olur. Bu yöntem, sunulan hizmetin kapasitesine de bağlı olarak sabit veya değişken maliyetli olması bakımından farklı biçimlerde uygulanır.²³

¹⁹ Akkoyuncu, s. 21.

²⁰ Şener, s. 344-348.

²¹ Nevzat Güran, Makro Ekonomik Analiz, İzmir, 1999, s. 61-75.

²² Şener, s. 349.

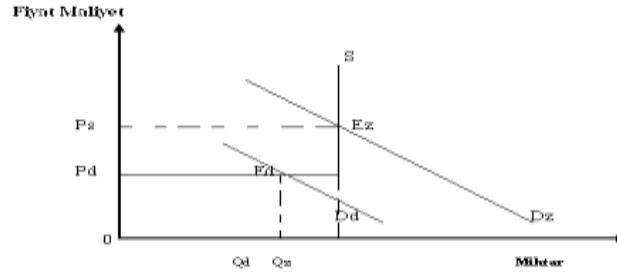
²³ Şener, s. 351.

Zirve talep fiyatlaması kaynak ayırımında etkinliği sağlarken, diğer yandan da gelir dağılımında adaletsizliğe yol açar. Ancak bu durumun yaratacağı mahsurlarının önüne idari bir takım önlemler alınarak geçilir. İdare; sosyal alt gelir gruplarını korumak maksadıyla, (örneğin çalışanlar, öğrenci vb gruplar için toplu taşıma araçlarına yönelik taleplerin artış gösterdiği işe başlama ve bitiş saatleri öncesi ve sonrasında, belirli bir zaman diliminde sabahları saat 7'den evvel akşamları saat 6'dan sonra, bir saatlik süreyle sınırlı olmak kaydıyla) zirve talep öncesi zorunlu kamusal hizmetleri bu gruplar için bedava sunabilir. Bir başka önlem ise bu tür gruplar için, işe başlama saatlerini, toplu taşıma hizmetlerine yönelik talebin düştüğü saatlere çekmek ve böylece düşük fiyattan sunulan kamusal hizmetlerden bu sosyal alt gelir grupların yararlanmasını sağlamaktır.

Şekil 3: Sabit Kapasite Durumunda Zirve Talep Fiyatlandırması

Kaynak: Orhan Şener, Kamu Ekonomisi, İstanbul, 2010, s.350

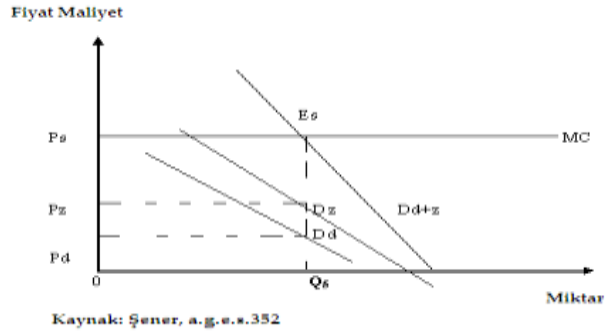
Şekil 3'de görüldüğü gibi sabit kapasite olması durumunda, arz eğrisinin "S'nin" yatay eksene paralel kısmı atıl kapasite kullanımını, dikey kısmı ise aşırı kapasite kullanımını göstermektedir. Bu bağlamda zirve talep fiyatlandırmasını açıklamaya çalışalım: Yatay eksende talep edilen mal ve hizmet miktarı, dikey eksende ise uygulanan fiyat düzeyi gösterilmektedir. Talebin düşük olduğu saatlerdeki talep eğrisi "Dd" ve fiyatı "Pd" olan "Qd" hizmet miktarı bir kullanım gerçekleşmekte, bu durum ise atıl kapasite varlığına işaret etmektedir. Talebin yüksek olduğu saatlerdeki talep eğrisi "Dz" ve fiyatı "Ps" olan "Qz" miktarı bir kullanımda ise, aşırı bir kapasite kullanımı söz konusu olmaktadır. Kapasitenin artırılmadığını gösteren dikey durumdaki arz eğrisinin "S'nin, talebin zirveye ulaştığı talep eğrisi "Dz" tarafından kesildiği "Ez" noktasında, zirve talep fiyatı "Ps" gerçekleşmektedir.²⁴

Talep düzeyindeki değişmeye paralel olarak fiyatın da değişmesi, kaynak tahsisinde etkinliği artırmaktadır. Kapasitenin sınırlı olduğu bir durumda, uygulanan yüksek fiyatla, yoğun talep ölü saatlere doğru kaydırılmaktadır. Böylelikle zirve talep durumunun sebep olduğu aşırı

²⁴ Şener, s. 350.

kapasite kullanımı sorunu önemli ölçüde çözüme kavuşturulmuş olmaktadır. Buna karşın hizmetin talepte meydana gelen değişme ile doğru orantılı olarak, hizmet sunum kapasitesinin de artırılabilirdiği durumlarda, farklı fiyatlandırma yoluna gidilebilecektir. Bu durumu şekil 4'ten takip edebiliriz. Örnek olarak otoyolları ele alalım. Otoyol kullanımına yönelik düşük talebi "Dd", yüksek talebi ise "Dz" ile ifade edelim. Kapasite kullanımının sabit olması ya da talepteki değişmeye paralel olarak değiştirilmesi durumu, yatay eksene paralel bir marjinal maliyet "MC" eğrisiyle gösterilmektedir. Otoyol örneğinde, tıkanıklığın olmaması nedeni ile oto sahipleri taşımacılık hizmetlerinden birlikte ve eşit bir biçimde yararlanabilmektedirler. Örnekte kullanılan otoyol kullanımı kamusal mal niteliği taşımaktadır.

Şekil 4: Değişken Kapasite Durumunda Zirve Talep Fiyatlandırması

Kapasite kullanımının talebe bağlı olarak değiştiği bir durumda zirve talep fiyatlandırmasını şekil 4 yardımı ile açıklayamaya çalışalım. Kişisel talep eğrilerinin toplamı olan "Dz+d" ile marjinal maliyet eğrisinin kesim noktası "Es", arz edilecek otoyol hizmeti düzeyini ve oto sahiplerinin toplam olarak ödeyecekleri fiyatı göstermektedir. Şekil 4'e göre, kaynak tahsisinde etkinliğin sağlandığı durumda, talebi düşük düzeydeki oto sahipleri "Pd" fiyatını öderlerken, talebi yüksek olan oto sürücülerini ise "Pz", zirve talep fiyatını ödeyeceklerdir. Ancak, kapasitenin talebe göre değişebilirliği sebebiyle, sürücüler arasında rekabetin olmaması, bir önceki örnekte olduğu gibi (yani sabit kapasite durumunda kapasitenin artırılamıyor olması arz eğrisinin yatay eksene dikey olarak bulunması nedeniyle onun kaydırılmaması söz konusu ise), bu kez de talebin kaydırılması söz konusu olmamaktadır. Paralı otoyol kullanımı sebebiyle, sürücülerin karayolunu kullanım süreleri ya da kat ettikleri yol uzunluğu, taleplerini belirleyen faktörlerdendir. Bu sebeple özellikle yoğun talep sonucu tıkanıklığın bulunduğu zaman dilimlerinde, köprü geçiş ücretleri zirve talep fiyatlandırılmasına, kapasitenin sabit olduğu bir durumda başvurulmalıdır. Buna karşın tıkanıklığın olmadığı zaman dilimlerinde, bütün araçlar aynı yolu kat ettiklerinden aynı ücreti ödemelidirler.²⁵

²⁵ Şener, s. 351.

1.2.Kâr Maksimizasyonu Fiyatlandırması (Monopol Fiyatlandırması)

Toplumun genel sağlığı durumu ve diğer saikler gözetilerek, bazı mal ve hizmetler için monopol oluşturulur. Fiyatlandırma da buna bağlı olarak monopolluk arz eder.²⁶ Bu tür mal ve hizmetler denge üretim düzeyinde (marjinal maliyetin, marjinal gelire eşit olduğu üretim düzeyi) belirlenen fiyattan satılmakta, şekil 1’de de açıklandığı gibi tekel (monopol kârı) elde edilmektedir. Örneğin alkol ve sigara tüketimi arttıkça, topluma verilen olumsuz dışsal ekonomiler de artmaktadır. Bu durumda kaynak tahsisinde etkinliğin artırılması için, tüketimin azaltılması ve fiyat düzeyinin yükseltilmesi yoluna gidilmesi gerekli olmaktadır. Bu tür mal ve hizmetlerin üretiminin yerel yönetimlerce gerçekleştirilmesi halinde, tüketim miktarının azaltılması, yani bunun için (kâr maksimizasyonu fiyatlandırma) yönteminin uygulanması gerekecektir. Elde edilecek tekel kârı, marjinal maliyet fiyatlandırmasında ortaya çıkan tekel zararını karşılamak için kullanılabilir.

1.3. Vergileme Yöntemleri

Yerel hizmet arzında dışsallıkların varlığının artması halinde fiyatlandırmanın etkinliği azalacağından vergileme yöntemleri kullanılabilir. Vergileme yönteminin uygulanabilmesi de tıpkı fiyatlandırma yönteminde olduğu gibi, bazı varsayımların varlığına dayanmaktadır. Bunlar, hizmetlerin tüketiminde yoğun dışsallıklara sebep olmaktadır. Bu yoğun dışsallıklar özellikle de, olumsuz dışsallık söz konusu ise, vergileme yöntemi kaçınılmaz olacaktır. Mal ve hizmetlere olan talep genelde esnektir. Bu noktada bir başka varsayım ise, vergileme yönteminin uygulaması tüketicilerin gelir dağılımını bozmamalıdır.²⁷

1.3.1 Düzenleyici (Yasaklayıcı) Vergiler

Bu tür vergi kavramı ilk kez 1966 yılında Charles Plott tarafından kullanılmıştır.²⁸ Plott yayınladığı makalesinde olumsuz dışsal ekonomilere karşı düzenleyici vergilerin kullanılması gerektiğinden söz etmiştir. Bu

---

²⁶ Önder Özkazanç, İktisadi Analiz, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No ; 12, Eskişehir, 1988. s. 161.

²⁷ Şener, s. 327.

²⁸ Çoşkun C. Aktan, Piyasa Ekonomisinin Başarısızlığının Anatomisi Kamu Ekonomisi Rasyoneli, Erişim Tarihi: 25.10.2013. www.can aktan.org,

konuyu geliştiren bir başka kişi ise James Buchanan'dır.²⁹ Bu yazar da olumsuz dışsallıklara sebep olan ekonomilere karşı düzenleyici vergilerin kullanılması halinde, monopol ve tam rekabet piyasalarında refah kazancı ve kaybını geometrik olarak açıklamıştır. Düzenleyici vergilerin kullanılmasıyla, kaynakların tahsisinde etkinlik sağlanabilir. Özellikle olumsuz dışsallıklara yol açıldığı ekonomilerde bu tür vergiler olumsuzlukları ortadan kaldırmakta oldukça etkili kullanılabilir.

Dışsallıklar, sosyal maliyetle özel maliyet ve sosyal fayda ile özel fayda arasında bir fark oluşturmaktadır. Burada uygun bir bileşimde uygulanacak bir vergi, birey ve firmaların eylemlerinin gerçek sosyal maliyetlerini yansıtmasını sağlayacaktır. Böylelikle marjinal özel maliyetler marjinal sosyal maliyetlere, marjinal özel faydalar ise marjinal sosyal faydalara eşitlenebilecektir. Bu şartı yerel ölçekte gerçekleştirmek, bunu özellikle de hava ve suyu kirleten herhangi bir üretim örneği ile açıklamak mümkündür. Örneğin çevreyi kirleten bir fabrika üretimini, toplumun marjinal sosyal maliyetine eşit olduğu bir noktada gerçekleştirecektir. Böylelikle toplum, üreticilerin aşırı üretiminden kaynaklanabilecek olumsuz dışsallık maliyetinden kurtulacaktır. Yerel yönetimlerce birim hasıla başına kirlenmenin marjinal maliyetine eşit bir vergi yükümlülüğü getirilmesi, fabrikayı sosyal bakımdan etkin bir hasıla düzeyinde üretim yapmaya itecektir.

1.3.2.Fayda Vergileri

Fayda vergileri fikrinin temeli 17. ve 18. Yüzyıla gitmektedir. Bu anlayışa göre, devletin sunduğu savunma ve güvenlik hizmetlerinin karşılığında kişilerin ödemesi gereken bir bedel söz konusudur. Daha sonraki dönemde fayda ilkesi, ekonomide etkinliği sağlamanın bir aracı olarak düşünülmüştür.³⁰ Günümüz anlayışında ise Bowen, Lindahl ve Samuelson gibi kişilerin ileri sürdükleri gibi, fayda ilkesi daha çok refah ekonomisi yönünden ele alınabilir.³¹ Bu kişiler bölünebilir kamusal mal ve hizmetler için, vergi oranlarının nasıl tespit edileceğine yönelik çözümler getirmiştir.

1.3.3.Dışsallık

Ekonomik faaliyetlerde devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesini zorunlu kılan, tam rekabet şartlarında ciddi sapmalar sonucu serbest piyasa işleyişinin sosyal denge ve etkinlik aleyhine gelişmesi olayı, ekonomide dışsallık kavramını doğurmuştur.³² Devletin görevi, ekonomide

²⁹ İsmail Özsoy, Uğur Yıldırım, *Çevre kirliliğinin önlenmesinde ekonomik yaklaşımlar ve çözüm önerileri*, *Çevre Dergisi*, *Nisan Mayıs Haziran 1994*, sayı 11, s. 41.

³⁰ İsa Sağbaş, *Vergi Rekabeti, Fayda Vergileri ve Mali Federalizm*, *Maliye Dergisi*, Sayı: 139, 2002, s. 50-60.

³¹ A.Kemal Çelebi, *Kamu Ekonomisi Analizi*, *Emek Matbaası*, Manisa, 2000, s. 68-74.

³² Fevzi Devrim, *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir, 2013, s. 39.

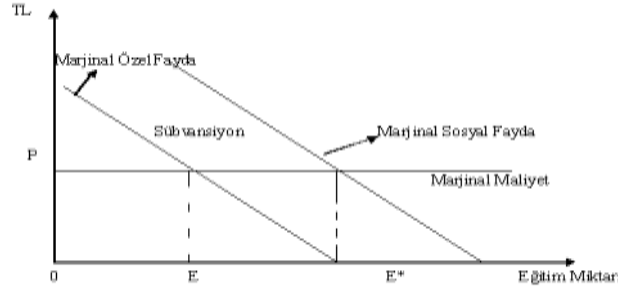
itobiad

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"

Cilt: 3, Sayı: 4
Volume: 3, Issue: 4
201...

ortaya çıkan dışsallıkların içselleştirilmesidir. Hizmet sunumunda etkinlik sağlanabilmesi için, hizmet sunumunun sosyal faydasını, marjinal sosyal maliyete eşit olduğu noktaya kadar, hizmet üretimine devam etmek gerekmektedir.³³ Dışsallık, özel ve sosyal fayda ve maliyetlere neden olur. Dışsallığın var olması ekonomik etkinsizliğe delalet eder. Bu açıdan gerek özel ekonomide ve gerekse kamu ekonomisinde etkin kaynak kullanımı için bilinçli müdahalede bulunulmalıdır. Bilinçli müdahale için ise, sosyal fayda=sosyal maliyet eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Yerel düzeyde dışsallık yaratan hizmetlere bir örnek olmak üzere temel eğitim, halk sağlığı ve park ve bahçeler vb. hizmetler verilebilir.³⁴ Şekil 5’de eğitim karma malının tüketiminde oluşan dışsallıklar görülmektedir. Eğitim hem özel hem de dışsal faydalar sağlar. Bunun için eğitim hizmetinin sunumunda optimum nokta, marjinal maliyetin marjinal özel faydayı kestiği yer olan E noktası olacaktır. Fakat toplum için burası optimum noktası olmadığı için, devlet eğitim hizmetini E*’ye doğru yayacaktır. Bunun için ise, devlet iki ayrı yöntem kullanacaktır. Bunlardan ilki devletin eğitim hizmetini zorunlu addedip bu hizmeti kendisinin karşılamasıdır. Diğer bir yol ise, eğitimin marjinal özel ve sosyal faydası arasındaki farkı karşılaması, bu farkı sübvansiyon etmesidir.

Şekil 5: Eğitim Karma Malının Tüketimindeki Dışsallıklar

Kaynak: Süreyya Sakıncı, Kamusal Mali Yerinden Yönetim ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik, Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Manisa, 1998, s.138

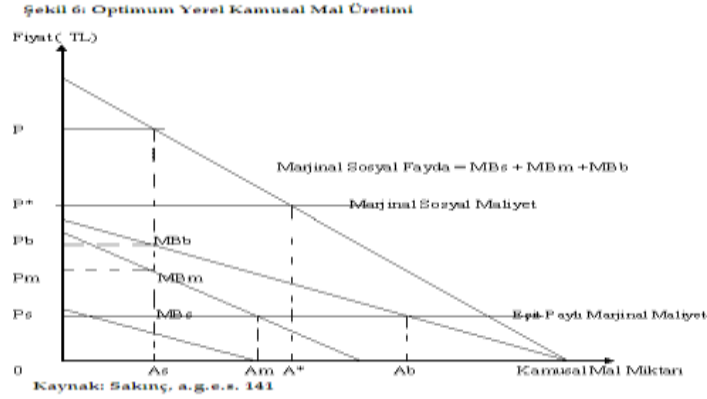
Şekil 6 yardımı yerel kamusal malların sunumunu açıklayalım. Gelir düzeyi düşük olandan yüksek olana doğru, S, B ve M bireylerinin talep eğrileri MBs, MBb ve MBm ile gösterilmiştir. Her üçünün kişisel talep eğrileri dikey olarak toplanarak, toplam marjinal sosyal fayda (toplam talep=MBs+MBb+MBm) eğrisi çizilmiştir. Marjinal sosyal fayda eğrisinin (kişisel toplam talep eğrilerinin) marjinal sosyal maliyet eğrisini kestiği nokta optimum noktasıdır. Optimum üretim düzeyinde marjinal maliyet

³³ Çelebi, s. 79-82.

³⁴ Sakıncı, Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik, s. 137-138.

alan (m²) başına P*/dir. Optimum üretim düzeyinde S, M tüketicileri tüketim miktarının artmış olmasından dolayı tatmin olurken, denge fiyatının yüksek olması nedeni ile refah kaybına uğramaktadırlar. Üretim miktarının A_s'den daha ileriye doğru artırılması, her üç tüketicinin sosyal refahının artmasına sebep olacaktır. B tüketicisi ise, teklif ettiği fiyatın üzerinde, fakat talep ettiği miktarın altında bir tüketim düzeyine kavuşacağından, A* dengesi kendisi için uygun değildir.³⁵

2. Yerel Hizmetler İçin Fiyatlandırma Kuralları

Yerel hizmetlerin sunumunda iki yöntem uygulanabilmektedir. Biri fayda esasına göre vergilendirme yöntemi, diğeri ise fiyatlandırma yöntemidir.³⁶ Yerel yönetimlerin sundukları bölünebilir nitelikli mal ve hizmetler genellikle fiyat politikası yöntemlerine tabi tutulur. Fayda esasına göre vergileme, vergi yükünün hizmetten yararlananlar arasında, marjinal sosyal faydaları bakımından dağıtılması şeklinde uygulanmaktadır.

Vergileme ilkesinde, ödeme gücü ilkesi uygulanmamaktadır. Bunun fiyata yakın yanı, vergi miktarının marjinal maliyet fiyatlandırmasına göre belirlenmesidir. Dikkat edilmesi gereken husus, vergi miktarının tüketicinin bu hizmetten vazgeçebileceği kadar yüksek oranda uygulanmamasıdır. Vergi, eşitlik amacıyla gelirin yeniden dağıtımı gibi amaçlar içermemelidir. Vergi oranlarının yönetim düzeyleri arasında farklılaştırılmasının mümkün olması gerekir. Verginin uygulanacağı hizmet türü için vergi yükümlülüğü oluşturulmalı ve tüketicinin gelirinden bağımsız bir taban üzerine oturtulmalıdır. Vergi basit, idari harcamaları en asgaride tutacak tarzda ve ayrıca düz oranlı bir yapıda olmalıdır.

³⁵ Süreyya Sakıncı, Yerel Düzeyde Hizmet Sunumu ve Özelleştirme, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi dergisi*, sayı; 3, Manisa, 1997, s. 332.

³⁶ Sakıncı, *Yerel Düzeyde Hizmet Sunumu ve Özelleştirme*, s. 332

itobiad

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"

Cilt: 3, Sayı: 4
Volume: 3, Issue: 4
201...

Yerel hizmetlerin sunumunda kullanıcı fiyatları ve hizmet karşılığı alınan ücretler, başka yerel hizmetlerin finansman biçimidir.³⁷ Burada fiyatların oluşumu, aynen özel malların tüketiminde olduğu gibi arz ve talep şartlarında meydana gelmektedir. Yalnız dikkat edilecek husus, yerel kamusal malların kendine has olup, onu özel mal ve hizmetlerden ayıran özelliği nedeniyle, yerel kamusal malların denge fiyatının her zaman piyasa fiyatına eşit olmayabileceğidir. Yerel kamusal malların finansman biçimi olarak her iki teknik birlikte kullanılabilir. Vergi ve fiyat ortak finansman tekniğinden hangisi, yerel hizmetler için ne bileşimde uygulanacağı sorusu önemli olmaktadır. Bu bileşimin oluşumunda, hizmetin neden olduğu dışsal sosyal fayda (maliyet) düzeyi, kapladığı coğrafik alan, siyasi ve sosyal görüşler önemli ölçüde belirleyici olacaktır.³⁸

Yerel hizmetlerin finansmanı için, fiyat yönteminin uygulanabilirliği diğer seçeneğe göre daha uygun gözükmektedir. Fiyat belirlenmesi konusunda yerel hizmetlerin sunumunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Burada fiyat oluşumu ile uygulanacak en uygun yöntem marjinal maliyet fiyatlamasıdır. Marjinal maliyet uzun dönemde artarken ortalama maliyetin altında kalmaktadır. Talep fiyat, ortalama maliyete eşit ise, fiyat marjinal maliyeti aşacak ve bu durum etkinsizliğe yol açacaktır. Çünkü üreticinin verdiği değer, alternatif üretim maliyetini aşmaktadır. Üretimin, fiyatın marjinal maliyete eşit olduğu noktaya kadar artırılması beklenir. Marjinal maliyet fiyatlaması her zaman kamusal malların optimal sunumu açısından geçerli bir karar alma mekanizması değildir. Bu finansman tekniğinin kullanılması, kamusal malların kapasite genişlemesine ve hizmetin bölünebilir olmasını gerektirir.³⁹

2.1.Kullanıcı Fiyatları Ve Yerel Hizmetlere Uygulanabilirliği

Yerel hizmetleri kullananlara, bunların fiyatına katılmasını sağlamak, hem etkinlik için gerekli olmaktadır, hem de yerel yönetimlere hizmet sunumlarında kullanabileceği alternatif bir finansman yöntemi imkânını vermektedir.⁴⁰ Yalnız kullanıcı fiyatlarının belirli bir kapasitede kullanımı bazı varsayımların varlığını gerektirir. Bunlar; marjinal tüketiciler öteki tüketiciler üzerine kalabalıklaşma veya kirlilik gibi ek maliyetler getirdiği için, ilgili mal adeta özel mala dönüşür ve sınırlı kapasitenin etkin

³⁷ Halil Nadaroğlu, *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul, 1998, s. 54.

³⁸ Sakınc, Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik, s. 143-144.

³⁹ Sakınc, Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik, s. 143-145.

⁴⁰ Zerrin Toprak, *Yerel Yönetimler, Birleşik Matbaa*, İzmir, 2008, s. 259-271.

kullanımı bakımından tayinlama gerekli olur.⁴¹ Tayinlama paylaşım sorununun piyasa mekanizmasının devre dışı bırakılarak idari kararlarla çözümlenmesi ve kamu kesimince bilinçli olarak sınırlı arz imkânı olan mal ve hizmetlerden geniş sosyal alt gelir gruplarının yararlanabilmesi için, düşük fiyata sunulmasıdır. Kullanıcı fiyatlarının idari olarak düşük olması gerekir. Ayrıca aşırı talep ve kalabalıklaşma durumunda fiyatlar her zaman sıfır olmayabilir.

Yerel hizmetlerin finansmanına kullanıcıları katmak ve bu hizmetlerden faydalananların bunları karşılamalarını sağlamak için, faydası yalnızca kullananlara yönelik kamusal hizmetlere bunların ödettirilmesi gereklidir. Eğer bu tür yerel kamusal hizmetlerin tüm bölgeye yönelik yayılan bir faydası (olumlu dışsallık) söz konusu ise, burada bu bölgede yaşayan ve bu hizmetlerin bedelini ödeyemeyecek kadar düşük gelirli olanlar, bu hizmetlerin finansmanına katılmasını sağlayabilmek mümkün olamayacağından, bu hizmetler (ya bedelsiz olarak çöp toplama, halk sağlığı vb) sunulmalı, ya da fiyatın bir kısmı sübvansiyonla karşılanmalıdır. Sübvansiyon ya merkezden yapılan transferlerle ya da yerel yönetimin sağladığı diğer gelirlerinden transfer edilerek uygulanabilir.⁴² Bir diğer yöntem, gelir yaratma anlayışıdır. Hizmet karşılığı alınmak suretiyle, yerel hizmet sunumlarının finansmanında kullanılır. Diğer bir başka yöntem ise, etkinlik anlayışıdır. Bunun anlamı yerel hizmetin fiyatlandırılmasında marjinal maliyet yaklaşımını öngörmek ve buna göre hareket etmek gerekir; yani kamusal malın fiyatının marjinal maliyetine eşit olduğu konumda tüketicinin refahı, tüketicinin marjinal faydası, malın marjinal maliyetine eşit olduğu zaman maksimize edilmiş olacaktır. Kullanıcı fiyatlarının uygulanabilmesi, hizmetlerin bölünebilmesi şartını gerekli kılar. Kim ne kadar tüketti sorusu burada cevaplanabilmelidir. Tüketici talebinin esnek olması da bu yöntemde gereklidir.

2.2.Kullanıcı Fiyatları ve Fiyatlandırma Kuralları

Yerel yönetimler, sundukları mal ve hizmetlerin tüketimine olan talebe göre fiyat belirlemeleri nedeniyle, yerel yerde yaşayanların gelir durumlarını ve ödeme gücünü dikkate almamaktadırlar. Kullanıcı fiyatlarının tespitine yönelik bazı kurallardan söz etmek gerekirse, bunlar; hizmete yönelik talep, arz maliyeti, sezona göre değişim gösteren maliyetler ve dışsallıklardır.

Talep esnekliği; tüketicinin gelir düzeyine bağlı olmakla beraber, ayrıca hizmetin sunumunun kalitesiyle de alakalıdır. Talebin esnekliğinin düşük olması sebebiyle, kullanıcı fiyatlarının marjinal maliyet ilkesi doğrultusunda belirlenmesi gerekecektir. Bu doğrultuda fiyatın

⁴¹ Sakınc, Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik, s. 151.

⁴² Duran Bülbül, Yerel Yönetimler Maliyesi, Ankara, 2006, s. 319.

itobiad

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"

Cilt: 3, Sayı: 4
Volume: 3, Issue: 4
201...

belirlenmesi, bazı tüketicileri kamusal mal ve hizmet kullanımından dışlama anlamına gelmektedir. Yerel hizmetin fiyatının ortalama maliyetin altında veya sıfır fiyatla sunulması ise, hizmetin aşırı tüketimine sebep olacaktır. Bu durum, sınırlı kapasite üzerinde bir baskı yaratacaktır.⁴³ Hizmete ulaşmak için, talebin fiyat esnekliği geniş olmalıdır. Bu duruma örnek vermek gerekirse, özellikle elektrik şebekesinden evlere çekilecek hattın donanım fiyatı yüksek ise, düşük gelirli aileler evlerine kaçak olarak hat çekme yoluna gidecekler, bunun için belediyelerden herhangi bir talepte bulunulmayacaktır. Yerel hizmetlerin tüketimdeki artışlara bağlı olarak farklılaştırılmış fiyatlandırma yoluna gidilmelidir.

Arz maliyeti, hizmetin sürekliliğinin, kalitesinin ve kapasitesinin artırılması için, yapılan yatırım ve harcamalar fiyata ek olarak sabit bir biçimde yansıtılmalıdır. Sezonluk değişim gösteren maliyetler, yoğun sezonda, yani tüketicilerin tüketimlerinin arttığı dönemlerde yerel hizmetlerin fiyatının farklılaştırılması yoluna gidilebilir. Marjinal maliyetteki değişimler fiyata yansıtılmalıdır. Ancak kamusal mal ve hizmetlerin önemli özelliklerinden birisi dışsallıklar yaratmasıdır. Dışsallıklar kısaca açıklanmak gerekirse, hizmetlerin faydasının ve maliyetinin yalnızca kullanana ait olmadığı, onun yanı sıra diğer kimselere ve gruplara da saçıldığı ve yansıdığı hizmetlerdir. Örneğin sağlık, eğitim ve itfaiye hizmetlerinde olduğu gibi, bu hizmetlerden yararlananlar önemli faydalar temin ederken, diğer toplum kesimleri de bu tür hizmetlere doğrudan bir talebi olmaksızın, önemli faydalar elde ederler. Bu gibi olumlu dışsallıklarda bulunan hizmetlerin finansmanına, toplum kesimlerinin tamamını ortak etmek isteyen görüşler bulunmaktadır. Toplumun tamamına yönelik olumlu dışsallıklar arz eden hizmetlerin karşılanması için, bir tür şehir vergisi önerilmektedir.⁴⁴ Hizmetin faydasının toplumun tamamına olumlu dışsallık arz eden hizmetlerin finansmanı için, kullanıcı fiyatları uygun düşmemektedir. Bu tür hizmetlerin finansmanı içinse, vergi ve kullanıcı fiyatları karma bir bileşimde uygulanabilir. Gelir düzeyi yüksek olan şehirlerde kullanıcı fiyatları daha öne gelebilecek bir biçimde hizmetlerin finansmanı sağlanabilir. Şehir için uygulanacak baş vergileri burada uygulanabilecek en uygun vergiler olmaktadır. Bir başka yol ise, olumlu dışsallıkların toplumun tamamına yöneldiği türdeki hizmetlerin finansmanına, merkezi hükümeti de katmaktır.⁴⁵ Yerel hizmetlerin

⁴³ Sakınc, Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik, s. 153.

⁴⁴ Sakınc Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik s. 155.

⁴⁵ Ayşe Güner, Mali Özerklik Çerçevesinde Yerel Yönetimlerin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme", 20. Türkiye Maliye Sempozyumu, Pamukkale Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, Pamukkale Denizli 2005: s. 223-224.

finansmanında, kullanıcı fiyatlarının kullanılması uygun olmamaktadır. Hizmet karşılığı ücretlerin marjinal maliyet fiyatlama kuralına göre tespit edilmesi, düşük gelirli ailelerin refah kayıplarına neden olmaktadır.

Sonuç

Yerel hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler olması nedeni ile iki ayrı kavramla birlikte, bu tür hizmetlerin değerlendirilmesini gerektirmektedir. Kamusal mal olma özelliğinden dolayı, tüketimden mahrum edilememeyi ve ayrıca bu tür hizmetlerin faydalarının bölünebilirliği nedeni ile pazarlanabilir olmasını ve fiyatlandırılabilme imkânını mümkün kılmaktadır. Ne var ki burada da, kamusal mal olma ve tüketimden dışlanamama nedeni ile eşitlik kaygısı ortaya çıkmaktadır. Bu tür hizmetlerin fiyatlandırılabilir olması, onun etkin olarak sunulduğu anlamına gelmemektedir. Fiyatlandırılabilen hizmetlerin etkinliğinin sağlanması için, değişik çözüm yollarının geliştirilmesine gerek vardır. Bunlar bu tür hizmetlerin herkese eşit olarak sunulabilmesi için, merkezi idareden ya doğrudan mali yardım alınarak bu hizmetlerin sürdürülmesinin yolu açılacak ya da değişik şekilde sübvansiyonlar uygulanacaktır. Unutulmaması gereken ülke bütünü için, yerel bazda bazı hizmetlerin desteklenmesinin ve böylelikle memnun kitlenin sayısının artırılmasının, sosyal barışa hizmet edeceği için, sonuçta bu durumun diğer bölgelerin de yararına olacaktır.

Günümüzde gelen devlet anlayışı içerisinde çok sayıda kamu hizmeti diye nitelendirilen alanlar mevcuttur. Tüm bu hizmetlerin elbette bir bedeli vardır. Burada akla gelen soru bu bedelleri yerel ölçekte, bu tür kamusal mallardan yararlananlar mı ödemeli veya başkaları da, bunun finansmanına katılmalı mıdır? Kamusal mal ve hizmetin fayda konusunun diğer özel mallarda olduğu gibi, her durumda her zaman öyle ölçülebilir somut nitelikleri söz konusu değildir. Dünya görüşü ile de yakından ilişkili olarak, bu tür hizmetlerin finansmanın nereden sağlanacağına ilişkin çok değişik görüşler vardır. Her tür hizmetin karşılığını, yararlananlar ödemelidir diyen liberal görüşten ayrı, her hizmete neredeyse kamusal yükleyerek, dolayısıyla bunun finansmanının devlet tarafından karşılanmasını isteyen devletçi görüş taraftarları da vardır. Kanımca yerel hizmetlerin etkin sunulabilmesi için, bu tür hizmetlerin bir bedeli olduğunu hatırlatacak ve sosyal yönden de güçsüzleri dikkate alan bir fiyatlandırma politikasının var olması gerekmektedir. Mümkün olduğu ölçüde yerel hizmetlerden yararlananların bunun fiyatına katılmaları sağlanmalıdır. Yerel hizmetlerin kendisi kamusal mal ve hizmet olma özelliğinden dolayı, fiyatlandırılmasının aynen özel mallarda olduğu gibi, etkin olması ise beklenemez.

Kaynakça

- Akkoyuncu, Pınar, *Doğal Tekellerin Ekonomideki Yeri Ve Özelleştirme Yöntemleri*, Ekonomi Ve Yönetim Bilimler Dergisi, cilt1, Bahçeşehir Üniversitesi, Sos. Bil. Enst. s, 20, Mayıs. 2000. , s. 20-21.
- Aktan, C.Çoşkun, *Piyasa Ekonomisinin Başarısızlığının Anotomisi Kamu Ekonomisi Rasyonali*, Erişim Tarihi: 25.10.2013. www.can aktan.org.
- Bulutoğlu, Kenan, *Kamu Ekonomisine Giriş*, Ankara, Özkan Matbaacılık, Maliye ve Hukuk Yayıncılık, 2008.
- Bülbül, Duran, *Yerel Yönetimler Maliyesi*, Ankara, 2006.
- Çelebi A.Kemal, *Kamu Ekonomisi Analizi*, Manisa, Emek Matbaası, 2000.
- Çetinkaya, Özhan, *Mahalli İdareler Maliyesi*, Bursa, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2009.
- Devrim, Fevzi, *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir, 2013.
- Eken, Musa, *Yerel Yönetimlerde Hizmetlerin Özelleştirilmesi*, İzmir Tic.Oda. (İTO) Yayın no;7, İzmir, 1995.
- Erkan, Hüsnü, *Ekonomi Sosyolojisi*, İzmir, 1991.
- Güner, Ayşe, "Mali Özerklik Çerçevesinde Yerel Yönetimlerin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme", 20.Türkiye Maliye Sempozyumu, Pamukkale Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, Pamukkale Denizli, 2005, s. 223-224.
- Güran, Nevzat, *Makro Ekonomik Analiz*, İzmir, 1999.
- Kirmanoglu Hülya, *Kamu Ekonomisi Analizi*, İstanbul, Beta, 2009.
- Meriç, Metin, *Yükseköğretim Hizmetlerinin Finansmanında Kamu ve Özel Kesim Yöntemleri*, DEÜ İİBF Maliye Bölümü Prof Dr. Nezihe Sönmez'e Armağan, İzmir, 1997 , s. 365-370.
- Meriç, Metin, Mustafa Sakal, *Yerel Yönetimler ve Finansmanı*, İzmir, 2005.
- Nadaroğlu, Halil, *Mahalli İdareler*, İstanbul, 1986.
- Nadaroğlu, Halil, *Kamu Maliyesi Teorisi*, İstanbul, 1998.
- Ökmen, Mustafa, Bekir Parlak, *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler İlkeler Yaklaşımlar ve Mevzuat*, İstanbul, Alfa Aktüel Yayını, 2008.
- Öncel, Yenal S., *Mahalli İdareler Maliyesi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1988.

- Özfatura, Burhan, *Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik*, DEÜ İİBF Maliye Bölümü Prof.Dr. Nezihe Sönmez'e Armağan, İzmir, 1997. s. 325.350.
- Özkazanç, Önder(Editör), *İktisadi Analiz*, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No; 12, Eskişehir, 1998.
- Özsoy, İsmail, Uğur Yıldırım, *Çevre kirliliğinin önlenmesinde Ekonomik yaklaşımlar ve çözüm önerileri*, Çevre Dergisi, Nisan Mayıs Haziran 1994. , s. 41.
- Sağbaşı, İsa, *Vergi Rekabeti, Fayda Vergileri ve Mali Federalizm*, Maliye Dergisi, Sayı: 139, 2002. s. 50-60.
- Sakınç, Süreyya ,*Yerel Düzeyde Hizmet Sunumu ve Özelleştirme*, Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi dergisi, sayı; 3 , Manisa, 1997. , s. 332
- Sakınç, Süreyya, *Yerinden Yönetime Dayalı Karar Alma ve Politik Rant İlişkisi*, Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi dergisi, sayı; 2, Manisa, 1996. s.184.
- Sakınç, Süreyya, *Kamusal Mali Yerinden Yönetim Ve Yerel Kamusal Malların Sunumunda Etkinlik; Türkiye İçin Bir Model Önerisi*, Manisa, 1998.
- Sayılgan, Şebnem, *Bürokrasi, Özelleştirme ve Kamu Hizmetlerinin Arzı*, DEÜ İİBF Maliye Bölümü Prof Dr. Nezihe Sönmez'e Armağan, İzmir, 1997. , s.467.
- Şener, Orhan, *Kamu Ekonomisi*, İstanbul, Beta Yayınevi, 2010.
- Toprak, Zerrin, *Yerel Yönetimler*, İzmir, Birleşik Matbaa, 2008.
- Tortop, Nuri, *Yerel Yönetimler Maliyesi (Görev ve Kaynak Bölüşümü)*, Ankara, 1996.
- Ulusoy, Ahmet, Tekin Akdemir, (Mahalli İdareler Teori-Uygulama-Maliye, Ankara, 2005.
- Üstünel, Besim, *Ekonominin Temelleri*, Ankara, 1994.

